

Natasza Duraj¹

Wpływ dziedzictwa starożytnej Baktrii na rozwój gospodarczy i społeczny Tadżykistanu

Wprowadzenie

Historia starożytnej Baktrii wiąże się nierozzerwalnie z dziejami przodków narodu tadżyckiego². Przez terytoria dzisiejszego Tadżykistanu wędrowało wiele plemion, takich jak Sakowie, Kuszanie czy Eftalici; przez obszary te przemieszczały się wojska Aleksandra Macedońskiego, a także Arabowie i Mongołowie.

Starożytna Baktria była jednym z potężnych rywali państwa perskiego i jego słynnego władcy – Cyrusa II Wielkiego³. Zajmowała ona rozległe terytorium, sięgające na północy Gór Hisarskich, a na południu Hindukuszu. Na zachodzie jej obszar rozpościerał się do „żelaznej bramy”, a na wschodzie sięgał przedgórzy Pamiru. Przez środek tej historycznej krainy płynęła rzeka Oks (dzisiejsza Amu-daria). W późniejszym czasie kraina ta stała się ośrodkiem jednego z największych państw o ustroju niewolniczym – monarchii Kuzanów⁴.

Rozwój Baktrii rozpoczął się w VII–VI w. p.n.e., co było związane z początkami uprawy roli w dolinach nadrzecznych. W osadach warownych Baktrów rozwinęło się rzemiosło i powstały podwaliny życia miejskiego. W grani-

¹ Uniwersytet Łódzki, Polska, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0796-6620>, e-mail: natasza.duraj@eksoc.uni.lodz.pl.

² W VII–VI w. p.n.e. terytorium Azji Środkowej zamieszkiwały ludy irańskie – Baktryjczycy, Sogdyjczycy, Chorezmijczycy, a także liczne plemiona Saków. Z ludów tych, a zwłaszcza z Baktryjczyków i Sogdyjczyków, we wczesnym średniowieczu ukształtował się naród tadżycki. Więcej zob. Б.Г. Гафуров, *Таджики. Древнейшая, древняя и средневековая история*, Москва 1972; Б.Г. Гафуров, *История таджикского народа в кратком изложении*, Москва 1955.

³ Założyciel achemенидзkiego państwa perskiego. Cyrusowi udało się zawojować Partię, ujarzmił on także Baktrię, Sogdianę, Chorezm oraz terytoria, zamieszkałe przez Saków.

⁴ Пор. Б.А. Литвинский, *Тепан-Шах. Культура и связи кушанской Бактрии*, Москва 1983; М.М. Дьяконов, *Древняя Бактрия*, [w:] *По следам древних культур (от Волги до Тихого океана)*, Москва 1954.

cach starożytnej Baktirii znajdowało się terytorium wczesnośredniowiecznego Tocharystanu⁵. Tocharystan stał się ośrodkiem potężnego państwa Kuszanów, które w I i II w. n.e. obejmowało rozległe terytoria, położone między Jeziorem Aralskim a Indusem i Gangesem⁶. W późniejszym czasie Tocharystan podzielił losy innych obszarów Azji Środkowej – wchodził on w skład państwa Samanidów, Gaznewidów i Seldżuków.

W XIII w. na terytorium obecnego Tadżykistanu umocniło się panowanie mongolsko-tatarskie⁷. W okresie późnego średniowiecza obszary te wchodziły w skład różnych chanatów środkowoazjatyckich, które w drugiej połowie XIX w. zostały podbite przez Rosję. Północne obszary dzisiejszego Tadżykistanu oraz znaczna część Pamiru zostały przyłączone do Rosji, wchodząc w skład Turkiestańskiego Generalnego Gubernatorstwa. Natomiast tereny środkowego i południowego Tadżykistanu należały do chanatu bucharskiego⁸, który przyjął lenniczą zależność od Rosji.

Terytorium historycznej krainy, jaką była Baktria, znajduje się na obszarze dzisiejszego Tadżykistanu, Uzbekistanu i północnego Afganistanu. Na tych terenach od wielu lat prowadzone są szeroko zakrojone prace wykopaliskowe, dzięki którym możliwe stało się poznanie historii państwa achemenidzkiego, Baktirii, Tocharystanu, a także przodków narodu tadżyckiego.

Najstarsze ślady bytowania człowieka na terytorium Azji Środkowej i Tadżykistanu

Najstarsze ślady bytowania człowieka na obszarze Tadżykistanu pochodzą ze środkowego paleolitu. Był to okres rozkwitu kultury mustierskiej. Na terytorium Tadżykistanu archeologowie odkryli liczne obozowiska człowieka pochodzącego z tego okresu. Znajdują się one w okolicach Istarawszanu⁹ w dolinach rzek Hisar i Wachszu, w zachodniej części Fergany oraz na obszarze Dangary.

W Tadżykistanie archeologowie odkryli także znaleziska kultury mustierskiej o charakterze zbliżonym do kultury Indii i krajów położonych na południe i na wschód od Tadżykistanu. Szczególnie cenne okazały się znaleziska w Kara-Bura (w dolinie Wachszu). Stanowisko to było badane przez W.A. Ranowa.

⁵ Więcej zob. Б.А. Литвинский, *Средневековая культура Тохаристана (в свете раскопок в Вахшской долине)*, Москва 1985.

⁶ Por. Л.А. Боровкова, *Кушанское царство (по древним китайским источникам)*, Москва 2005.

⁷ Więcej zob. Б.Д. Греков, А.Ю. Якубовский, *Золотая Орда и ее падение*, Москва–Ленинград 1950.

⁸ Od połowy XVIII w. był to emirat bucharski.

⁹ Do 2001 r. miasto to nosiło nazwę Ura-Tiöbe.

W Kara-Bura, oprócz zwykłych narzędzi mustierskich charakterystycznych dla tego okresu, znalezione zostały narzędzia kamienne, wykonane z otoczaków, przypominające narzędzia charakterystyczne dla kultury soańskiej, rozpowszechnionej w Indiach.

Na obszarach przedgórskich i górskich Azji Środkowej rozpowszechniła się kultura hisarska, którą możemy poznać dzięki licznym znaleziskom narzędzi, wykonanych z otoczaków oraz broni myśliwskiej. Rozwijała się ona w górach zachodniej części Tadżykistanu, sięgając swym zasięgiem Kotliny Fergańskiej¹⁰. Znana jest ona przede wszystkim z wykopalisk archeologicznych, prowadzonych w dolinach dwóch rzek – Wachszu i Kafirniganu¹¹. Kulturę tę tak charakteryzuje B. Gafurow: „Nowe światło na genezę kultury Hisar i jej podstawy ekonomiczne rzucają prace w Tutkaulu (na lewym brzegu Wachszu w pobliżu Nureku) (...). Odkryto tutaj cztery warstwy kulturowe (dwie mezolityczne z X–VIII tysiąclecia p.n.e. i dwie należące do właściwej kultury Hissar). W warstwach hisarskich znaleziono pozostałości półkulistych palenisk, ułożonych z kamieni, oraz swego rodzaju działek mieszkalnych, wykładanych kamieniem, czasami w kilka warstw. Podobne działki, służące najprawdopodobniej jako fundamenty pod budowę lekkich szkieletowych szałasów z drewna, odnaleziono również na Bliskim Wschodzie. Wśród ponad 40 tys. wyrobów z epoki kamienia, znalezionych w czasie prac wykopaliskowych w Tutkaulu, występują wykonane z dużym mistrzostwem siekiery, noże ze szlifowanym ostrzem, podręczny sprzęt domowy, jak: ryłce, wiertła, skrobaczki, bardzo dużo narzędzi używanych do obróbki drewna. Za broń myśliwską służyły oszczepy i dziuryty wyposażone we wkładki w postaci płytek ułożonych w rozszczepione drewno lub uchwyt z kości i przymocowanych smołą lub inną substancją wiążącą”¹².

Niezwykle cenny wkład do nauki wniosły szeroko zakrojone badania prowadzone przez A.P. Okładnikowa¹³, realizowane na obszarze północnej, centralnej i wschodniej Azji¹⁴, w tym jego badania nad kulturą hisarską.

¹⁰ L.I. Albaum, B. Brentjes, *Strażnicy złota*, Warszawa 1982, s. 27.

¹¹ Ibidem.

¹² B. Gafurow, *Dzieje i kultura ludów Azji Centralnej*, Warszawa 1978, s. 23–24.

¹³ A.P. Okładnikow – badacz epoki kamienia i epoki metalu. Prowadził on prace badawcze na północy i na północnym-wschodzie Rosji oraz w Azji Środkowej. W 1938 r. w południowym Uzbekistanie w grocie Teshik-Tasz odkrył on szkielet człowieka paleolitycznego. Zob. А.П. Окладников, *Мустьерская стоянка в гроте Тешик-таш в Узбекистане*, „Краткие сообщения о докладах и полевых исследованиях Института истории материальной культуры” 1939, т. 2; А.П. Окладников, *Исследование мустьерской стоянки и погребения неандертальца из грота Тешик-Таш, Южный Узбекистан (Средняя Азия)*, [w:] *Тешик-Таш. Палеолитический человек*, Москва 1949, s. 7–85.

¹⁴ Zob. А.П. Окладников, *Археология Северной, Центральной и Восточной Азии*, Новосибирск 2003.

Prace wykopaliskowe prowadzone na terytorium północnej części Afganistanu pozwoliły odstąpić kilka wielkich budowli baktryjskich okresu kultury hisarskiej¹⁵. W oazie Daszly na stanowisku w Ałtyn-depe zostały odkryte dwie budowle – jedną z nich był umocniony karawanseraj, a druga składała się z rezydencji z dwiema salami tronowymi¹⁶.

W badaniach nad kształtowaniem się historii plemion i narodów środkowoazjatyckich ogromną rolę odegrały rysunki naskalne. Na obszarze Azji Środkowej odnaleziono tysiące takich rysunków, wykonanych ręką przodków dzisiejszych mieszkańców Tadżykistanu, Uzbekistanu, a także Kazachstanu i Kirgizji¹⁷. Do najbardziej znanych należą rysunki w Sajmały-Tasz w Ferganie¹⁸ oraz w zachodnim Pamirze (kiszlak Liangar)¹⁹.

W Sajmały-Tasz odkryto ponad 100 tys. wyobrażeń zwierząt, scen łąwieckich i postaci ludzkich, wyrytych na skałach i odnalezionych na kamieniach z osypisk. Najstarsze z nich pochodzą z II tysiąclecia p.n.e. Do najbardziej znanych należą sceny, na których ukazane są wozy zaprzęgnięte w jaki, a także różnorodne postacie ludzkie. Najdawniejsze wyobrażenia na skałach Sajmały-Tasz stanowią odbicie ważnych wydarzeń, jakie miały miejsce w dziejach Azji Środkowej i dają one bogaty materiał unaoczniający nam, jak wyglądały wielkie wędrówki plemion środkowoazjatyckich w okresie, w którym zostały one wykonane.

Pamir jest pełen kontrastów. Jego wschodnia część jest pustynna i surowa, niemal pozbawiona roślinności, natomiast Pamir zachodni obfituje w bogatą roślinność, nawadnianą z potoków górskich. Tu, w malowniczych górskich wąwozach, powstały liczne osiedla ludzkie. Rolnicy z zachodniego Pamiru, obawiając się koczowników, wznosili warownie i umocnienia, pozostałości których dały archeologom cenny materiał badawczy. Do najbardziej znanych należy warownia Ratm nad rzeką Piandż oraz twierdze położone nad rzekami Szachdar i Gunt²⁰.

¹⁵ L.I. Albaum, B. Brentjes, op.cit., s. 65.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ А.Н. Дальский, *Наскальные изображения Таджикистана*, „ИВГО” 1949, т. 81, s. 183–197; В.А. Жуков, В.А. Ранов, *Изучение наскальных рисунков Памира. Археологические открытия 1972 г.* АН СССР, Москва 1973; А.М. Мандельштам, *Несколько замечаний о наскальных изображениях бассейна верховьев Зарафшана*, Душанбе 1956, s. 195–201; А.Н. Дальский, *Наскальные изображения в бассейне реки Зарафшан*, „Материалы и исследования по археологии СССР” 1950, № 15, s. 232–240.

¹⁸ Zob. А.Н. Бернштам, *Наскальные изображения Саймалы-Таш*, „Советская этнография” 1952, № 2, s. 50–68.

¹⁹ Zob. В.А. Ранов, *Наскальные рисунки у кишлака Лянгар (Западный Памир)*, „Известия Академии наук Таджикской ССР” 1960, № 1, s. 19–40.

²⁰ Więcej zob. А.Н. Бернштам, *В горах и долинах Памира и Тянь-Шаня*, [w:] *По следам древних культур. От Волги до Тихого океана*, Москва 1954, s. 261–304.

Jednak za najstarsze rysunki naskalne, znalezione na obszarze Azji Środkowej, uznawane są sceny, jakie widnieją na ścianach groty Szachty w Pamirze. Zostały one odkryte w 1958 r. przez W.A. Ranowa²¹. Rysunki te przedstawiają sylwetki ludzkie i zwierzęce. W.A. Ranow datuje je na okres wczesnego neolitu bądź mezolitu²².

Kształtowanie się społeczeństwa Azji Środkowej w VII–VI w. p.n.e. oraz Tadżyków i języka tadżyckiego

Tadżycy i ich przodkowie, za których uznawani są Sogdyjczycy, Baktrowie, Tocharowie i inne ludy starożytne, odegrali znaczącą rolę w dziejach Azji²³. Byli oni twórcami wielkiej kultury, wnosząc istotny wkład w rozwój społeczny i gospodarczy nie tylko Azji Środkowej, ale także państw znajdujących się poza jej granicami²⁴. Przodkowie Tadżyków byli bowiem zdolnymi rzemieślnikami, biegłymi majstrami i wyjątkowymi artystami²⁵.

W VII–VI w. p.n.e. obszar Azji Środkowej zamieszkiwały ludy i plemiona należące do irańskiej grupy etnicznej – Baktryjczycy, Sogdyjczycy, Chorezmijczycy, Partowie, Margianowie, a także liczne plemiona Saków. Najstarsze ośrodki rolnicze Azji Środkowej znajdowały się w Ferganie, Choreźmie, w międzyrzeczu Syr-darii i Amu-darii, w dorzeczu Zerawszanu oraz na brzegach rzek, spływających z gór Kopet-dag.

W VII–VI w. p.n.e. na obszarze Azji Środkowej pojawiły się ważne ośrodki, które w średniowieczu stały się największymi miastami środkowoazjatyckimi. Były nimi Merw, Samarkanda oraz Batch. Ich powstanie, a także rozwój w późniejszym okresie innych ośrodków, skupiających ludność środkowoazjatycką,

²¹ Zob. W.A. Ранов, *Изучение памятников каменного века на Восточном Памире в 1958 г.*, Душанбе 1961, s. 31–35.

²² Więcej zob. idem, *Рисунки каменного века в гроте Шахты*, „Советская этнография” 1961, № 6, s. 70–81.

²³ Por. В.В. Бартольд, *Таджики. Исторический очерк*, [w:] *Таджики в источниках и трудах исследователей*, red. С. Бобомуллоев, Душанбе 2013, s. 237–248; С. Бобомуллоев, *Таджики в античных и китайских источниках*, [w:] *Таджики в источниках и трудах исследователей*, red. С. Бобомуллоев, Душанбе 2013, s. 275–278.

²⁴ Por. А.Ю. Якубовский, *Древний Пянджикент*, [w:] *По следам древних культур*, Москва 1951, s. 211–270; А.Ю. Якубовский, *Феодалное общество Средней Азии и его торговля с Восточной Европой в X–XV веках*, [w:] *Материалы по истории Узбекской, Таджикской и Туркменской ССР. Торговля с Московским государством и международное положение Средней Азии в XVI–XVII вв.*, Ленинград 1933, s. 1–60; И.В. Пигулевская, А.Ю. Якубовский, И.П. Петрушевский, Л.В. Строева, А.М. Белецкий, *История Ирана с древнейших времен до конца XVIII века*, Ленинград 1958.

²⁵ Cenne okazy sztuki baktryjskiej znajdują się w Muzeum w Ermitażu. Zob. Государственный Эрмитаж, <https://www.hermitagemuseum.org> [dostęp: 5.06.2023].

związany był z rozwojem upraw na nizinach nadrzecznych oraz z budową systemu nawadniania.

W starożytności i we wczesnym średniowieczu na terytorium Azji Środkowej oraz na obszarach z nią sąsiadujących były rozpowszechnione języki irańskie, takie jak baktryjski, sogdyjski, chorezmijski i chotano-sakski²⁶, należące do wschodnioirańskiej grupy językowej oraz język partyjski, przynależący do zachodnioirańskiej grupy językowej, w którym zaznaczył się znaczny wpływ innych języków, którymi mówiła ludność zamieszkująca terytorium Azji Środkowej.

A.J. Jakubowski tak opisuje historię języka tadżyckiego i narodowości, jaką są Tadżycy: „język tadżycki istniał w starożytności jako język ludności, która żyła w południowym Tadżykistanie i północnym Afganistanie. Ludność ta, w starożytności nazywana Baktrami, łącznie z Sogdyjczykami utworzyła narodowość, która otrzymała nazwę Tadżyków. Oprócz Sogdyjczyków i Baktrów w skład Tadżyków weszły też inne bliskie im grupy plemion i drobnych narodowości mówiących po większej części językami zbliżonymi do sogdyjskiego lub baktryjskiego. Z tych dwóch podstawowych języków silniejszym okazał się baktryjski, który się utrzymał. Proces łączenia się tych wschodnioirańskich narodowości odbywał się w VIII–IX w. n.e., w okresie formowania się w Azji Środkowej i zapanowania tamże stosunków feudalnych. Lud powstały z tych związków etnicznych zaczął się nazywać Tadżykami, a język, którego używał, nazwano tadżyckim²⁷.

Język tadżycki wywodzi się z irańskiej grupy językowej, podobnie jak perski, kurdyjski, beludżyjski. Do grupy tej zaliczane są także takie języki zachodnioirańskie, jak afgański, osetyjski i wiele języków pamiirskich, do niej także należy wiele języków i dialektów wschodnioirańskich. Języki wchodzące w skład irańskiej grupy językowej są blisko spokrewnione z językami wchodzącymi do grupy zarówno indyjskiej, jak i indoaryjskiej.

Historia Baktrii na tle dziejów państwa Achemenidów, Tocharystanu i państwa Kuszanów

Pierwsze wzmianki o Baktrii odnaleźć można w napisach skalnych królów perskich Dariusza i Kserksesa, wykonanych pismem klinowym (pochodzących z końca VI i początku V w. p.n.e.) oraz w „Aweście” – świętej księdze wyznaw-

²⁶ Spośród współczesnych języków irańskich najbliższy chotańskiemu jest jeden z języków pamiirskich – wachszański. Zob. Д.И. Эдельман, *Иранские и славянские языки: Исторические отношения*, Москва 2002, s. 24–25.

²⁷ A.J. Jakubowski, *Starożytny Piandżikent*, [w:] *Śladami dawnych kultur*, Warszawa 1954, s. 284.

ców Zaratustry²⁸. O Baktrii wspomina także Herodot, opowiadając o objęciu władzy przez Cyrusa. Píše on, że Cyrus miał na swej drodze Babilonię, lud Baktrów, Saków i Egipcjan²⁹. A zatem obok tak potężnych państw świata starożytnego, jakimi były Babilonia i Egipt, w oczach współczesnych główną zaporę na drodze Cyrusa do podbicia Azji Zachodniej były ludy środkowoazjatyckie – Baktryjczycy i Sakowie.

Nowe wiadomości o Baktrii i o sąsiadujących z nią krajach uzyskali Grecy dzięki wyprawom Aleksandra Macedońskiego³⁰. Historycy żyjący w tym okresie opisują Baktrię jako bogatą i urodzajną krainę. Tak też wzmiankował o niej Kwincjusz Kurcjusz Rufus, pisząc o urodzajnych glebach, na których siane jest zboże, o ich nawadnianiu, a także o baktryjskich winoroślach i rozległych państwach³¹. Dużo miejsca Baktrii poświęcił w swym dziele znakomity geograf Strabon³². Szczególnie cennych informacji o Baktrii i o otaczających ją państwach dostarcza także mapa sporządzona przez najślawniejszego geografa świata starożytnego, jakim był żyjący w II w. n.e. aleksandryjski uczoney Klaudiusz Ptolemeusz. Na mapie tej ukazane są takie państwa Azji Środkowej, jak Sogdiana, Baktria, Margiana i Aria.

Głównym zajęciem Baktryjczyków była uprawa roli. Baktryjskie rolnictwo mogło istnieć tylko dzięki rozwojowi sieci kanałów irygacyjnych. W V–IV w. p.n.e. z Wachszy poprowadzony został kanał, w strefie nawodnienia którego znalazło się ok. 50 km² powierzchni³³. Baktrowie byli doskonałymi rzemieślnikami. W Baktrii na bardzo wysokim poziomie znajdowała się produkcja garncarska. Wyrób naczyń przerodził się w wyspecjalizowaną gałąź baktryjskiej gospodarki, co stało się możliwe dzięki szerokiemu zastosowaniu nożnego koła garncarskiego. W Baktrii rozwinięte było także tkactwo oraz metalurgia.

W okresie panowania królów perskich Dariusza i Kserksesa Baktria wchodziła w skład monarchii Achemenidów³⁴. Państwo Achemenidów było jednym

²⁸ „Awesta” – zbiór religijnych tekstów zaratustrianizmu, stanowiący najważniejsze źródło historyczne najstarszej historii Azji Środkowej. Zob. *Авеста*, Тегеран 1998; И.С. Брагинский, *Древнеиранская литература*, Москва 1983.

²⁹ Herodot, *Дzieje*, księga I, rozdział 153, Warszawa 1954, s. 91.

³⁰ Пор. Э.В. Ртвеладзе, *Александр Македонский в Бактрии и Согдиане*, Ташкент 2002.

³¹ Пор. Квинт Курций Руф, *История Александра Македонского*, Москва 1993.

³² Prace geografa greckiego Strabona, żyjącego w I w. n.e., zostały ujęte w jego dziele zatytułowanym *Geografia*, składającym się z 17 ksiąg. Strabon nie podróżował nigdy po Azji Środkowej, lecz zebrał o niej mnóstwo informacji zarówno z dzieł jego poprzedników, jak i pisarzy mu współczesnych. Zob. Страбон, *География*, Москва 1994; Г.А. Стратановский, *Страбон и его „География”*, Москва 1994.

³³ Т.И. Зеймаль, *Древние и средневековые каналы Вахшской долины*, [w:] *Страны и народы Востока*, red. Д.А. Ольдерогге, Москва 1971, s. 52.

³⁴ Baktryjczycy brali udział w wojnach królów perskich, jakie toczone były poza granicami Baktrii –

z potężniejszych imperiów starożytności. Wywarło ono znaczący wpływ na historię Wschodu. Było ono zamieszkanе przez Baktryjczyków, Sogdyjczyków, Chorezmijczyków, Partów, Margiańczyków oraz Saków.

W państwie achemenidzkim wprowadzono jednolity system monetarny i podatkowy, a także jednolite prawodawstwo oraz podzielono jego terytorium na satrapie. W okresie panowania dynastii Achemenidów rozwinął się handel, a do państw wchodzących w skład monarchii achemenidzkiej zaczęli przybywać nie tylko kupcy, ale także uczeni i podróżnicy.

Po upadku monarchii Achemenidów, który nastąpił w IV w. p.n.e., Baktria przeszła we władanie Aleksandra Macedońskiego. Jednakże podbicie zarówno Baktrii, jak i sąsiadującej z nią Sogdiany nie było tak łatwe, jak zawładnięcie Persji, gdyż państwa te stawiały zaciekły opór w walce z wojskami Aleksandra Macedońskiego i zostały one podbite z wielkim trudem³⁵.

Po śmierci Aleksandra Macedońskiego Baktria wchodziła przez krótki czas w skład państwa Seleukosa, założonego przez jednego z oficerów służących w wojsku Aleksandra. Obejmowało ono swym zasięgiem rozległe obszary między Syrią a rzeką Indus. Następnie potomkowie żołnierzy Aleksandra Macedońskiego utworzyli w Baktrii państwo, w którym klasa panująca była pochodzenia greckiego i macedońskiego. Zagarnęło ono liczne obszary Azji Środkowej i północno-zachodnich Indii, jednakże po stu latach swego istnienia padło pod ciosami miejscowych plemion, wspartych przez ludy koczownicze ze stepów środkowoazjatyckich. Na czele tego ruchu stały plemiona Tocharów, za sprawą których obszar całej starożytnej Baktrii zaczęto nazywać Tocharystanem.

Obszar Tocharystanu obejmował terytoria dzisiejszego południowego Tadżykistanu, północnego Afganistanu oraz niektóre rejony obecnego Uzbekistanu. Można stwierdzić, że terytorium wczesnośredniowiecznego Tocharystanu odpowiadało granicom starożytnej Baktrii.

Ludność Tocharystanu trudniła się w większości rolnictwem. Intensywne nawadnianie gleb umożliwiło uprawianie na tych terenach nie tylko zbóż, ale także bawełny, a nawet ryżu³⁶. W Tocharystanie hodowano bydło rogате oraz owce, zaś w charakterze siły pociągowej wykorzystywane były wielbłądy, muły i osły. Niezwykle cenione były tocharystańskie konie górskie – nieduże, lecz bardzo wytrzymałe.

w Azji Mniejszej i w Grecji. Por. Б.А. Литвинский, И.В. Пьянков, *Средняя Азия в ахеменидское время*, [w:] *История Древнего Востока: от ранних государственных образований до древних империй*, red. А.В. Седов, Москва 2004, s. 698–814.

³⁵ Por. А.С. Шофман, *Восточная политика Александра Македонского*, Казань 1976.

³⁶ Л.И. Альбаум, *Балалык-тепе. К истории материальной культуры и искусства Правобережного Тохаристана*, Ташкент 1960, s. 67–68.

Znaczącą rolę w rozwoju gospodarczym Tocharystanu odgrywało wydobywanie kamieni szlachetnych i półszlachetnych (spineli i lazurytu), złota, żelaza, a także soli³⁷. Przyczyniło się to w znaczącym stopniu do rozwoju rzemiosła. Mieszkańcy Tocharystanu zajmowali się nie tylko wyrobem przedmiotów codziennego użytku, różnorodnych narzędzi, ale także broni i rynsztunku dla wojowników. Szczególnie cenne były tocharystańskie wyroby jubilerskie, cechujące się wysokim kunsztem swego wykonania. Rozwinięte było także garnarstwo, obróbka drewna, a także sztuka rzeźbienia w kości³⁸.

W późniejszym czasie Baktria stała się ośrodkiem jednego z największych państw o ustroju niewolniczym – monarchii Kuszanów.

Państwo Kuszanów obejmowało rozległe terytoria. Za czasów panowania króla Kaniszki znacznie poszerzył się jego obszar. Obejmowało ono wówczas swym zasięgiem obszar północnych Indii, niemalże całe terytorium Afganistanu, liczne krainy środkowoazjatyckie oraz terytorium Wschodniego Turkiestanu³⁹. Stolicą państwa Kuszanów było miasto Puszapura (obecne miasto Peszawar, znajdujące się w północnym Pakistanie)⁴⁰. W czasach kuszańskich intensywnie rozwijał się handel wewnętrzny, rozkwitła także wymiana handlowa z zagranicą. Archeologowie ustalili, że kupcy baktryjscy utrzymywali kontakty handlowe nawet z Egiptem, odbywając podróże do Aleksandrii⁴¹.

W IV w. państwo Kuszanów rozpadło się, a poszczególne księstwa, wchodzące w jego skład, podporządkowały się następnie plemionom koczowniczym – Chionitom, Eftalitom i Tiurkom, którym jednak nie udało się stworzyć trwałych organizacji państwowych.

Na początku VII w. Arabowie rozpoczęli systematyczne podboje państw Azji Środkowej, leżących na północ od Amu-darii. Wyprawami wojennymi dowodził Kutajba-ibn-Muslim. W latach 704–715 zagarnął on niemalże wszyst-

³⁷ Н.Я. Бичурин (Иакинф), *Собрание сведений о народах, обитавших в Средней Азии в древние времена*, т. II, Москва–Ленинград 1950, s. 326. Więcej zob. w drugim dziele tego autora: *Собрание сведений по исторической географии Восточной и Средней Азии*, Чебоксары 1960.

³⁸ А.М. Мандельштам, И.Б. Певзнер, *Работы Кафирниганского отряда в 1952–1953 гг.*, „Материалы и исследования по археологии СССР” 1958, № 66, s. 313.

³⁹ Ciekawych informacji dostarczyły prace wykopaliskowe, prowadzone na obszarach, należących niegdyś do państwa Kuszanów w okresie panowania króla Kaniszki. Prace te prowadzone były zarówno na terytorium południowego Tadżykistanu (w tym na obszarze Pamiru), jak i Uzbekistanu oraz w dolinie Zerawszanu.

⁴⁰ Н.К. Синха, А.Ч. Банерджи, *История Индии*, Москва 1954, s. 81.

⁴¹ Б.Я. Ставиский, *Раскопки квартала жилищ знати в юго-восточной части Пенджикентского городища (объект 5) в 1951–1959 гг.*, „Материалы и исследования по археологии СССР” 1964, № 124, s. 180.

kie główne miasta, położone w dolinach Amu-darii, Zerawszanu, Kaszka-darii, Czircziku i Angrenu⁴². Kutajba-ibn-Muslim z dużym trudem podporządkował władzy arabskiej ludność zamieszkującą na tych obszarach, która nie chciała pogodzić się z panowaniem arabskim i podjęła zaciętą walkę z najeźdźcą.

Badania archeologiczne na obszarze Tadżykistanu

Planowe badania archeologiczne⁴³, mające na celu poznanie historii Baktrii-Tocharystanu, zostały podjęte w latach 1936–1937 przez ekspedycję kierowaną przez M.E. Massona w mieście Termez i w jego okolicach⁴⁴.

W czasach starożytnych Termez i jego okolice były jednym z ośrodków kultury baktryjskiej⁴⁵. Obszary te odegrały znaczącą rolę w rozwoju Azji Środkowej – leżały one bowiem na ważnych szlakach komunikacyjnych, prowadzących z Azji Zachodniej i z Indii do Azji Środkowej oraz Chin⁴⁶.

W południowej części starożytnej Baktrii, znajdującej się obecnie na obszarze północnego Afganistanu, prowadzone były prace archeologiczne, mające na celu zbadanie historii grodziska Begram (starożytnej Kapisy). Wykopaliska archeologiczne realizowane były przez ekspedycje francuskie, z których pierwszą kierował A. Foucher⁴⁷.

⁴² О.Г. Большаков, *История Халифата*, т. 4, Москва 2010, s. 84–86.

⁴³ Pierwsze prace, mające na celu zbadanie zabytków archeologicznych w Rosji, rozpoczęły się w XVII w. Natomiast o planowym ich prowadzeniu można mówić od drugiej połowy XIX w. W 1919 r. utworzono Państwową Akademię Historii Kultury Materialnej, która następnie przekształcona została w Instytut Historii Kultury Materialnej Akademii Nauk ZSRR.

⁴⁴ Wcześniej, w 1926 r., na terytorium Tocharystanu rozpoczęła prace ekspedycja kierowana przez B.P. Denike. Naukowcy skupieni wokół Moskiewskiego Muzeum Kultur Wschodnich prowadzili badania na południu Azji Środkowej nad zabytkami średniowiecznymi. Natomiast planowe badania na tym obszarze zapoczątkowała ekspedycja archeologiczna, kierowana przez M.E. Massona. Wyniki jej prac zostały zawarte m.in. w pracy jego autorstwa: M.E. Массон, *Работы термезской археологической комплексной экспедиции /ТАКЭ/ 1937 и 1938 гг.*, [w:] *Термезская археологическая экспедиция*, Ташкент 1945, s. 3–9. Natomiast badania B.P. Denike, prowadzone w Termezie, zostały ujęte m.in. w takim jego dziele, jak: Б.П. Денике, *Термез (Работы экспедиции Музея Восточных культур в 1927 г.)*, „Новый Восток” 1928, № 22, s. 208–223.

⁴⁵ Termez był jednym z największych miast północnej Baktrii w czasach kuszańskich, w którym rozwinęła się metalurgia oraz garncarstwo. Więcej zob. В.М. Массон, *Проблемы древнего города и археологические памятники Северной Бактрии (перспективы исследования)*, Ленинград 1974, s. 3–13; В.М. Массон, *Кушанские поселения и кушанская археология (некоторые итоги работ Бактрийской экспедиции в 1973–1975 гг.)*, Ленинград 1976, s. 3–17.

⁴⁶ Por. Э.В. Ртвеладзе, *Термез и его значение в истории Средней Азии*, Ташкент 2001, s. 3–5.

⁴⁷ Por. A. Foucher, *Notes sur l'itinéraire du Hiuan-tsang en Afghanistan*, [w:] *Études asiatiques publiées à l'occasion du 25e anniversaire de l'École Française d'Extrême-Orient*, red. G. van Oest, Paris 1926, s. 257–284.

Po zakończeniu Wielkiej Wojny Ojczyźnianej⁴⁸ podjęte zostały szeroko zakrojone prace badawcze, mające na celu przeprowadzenie wykopalisk archeologicznych na terenie ówczesnej Tadżyckiej SRR⁴⁹. W 1946 r. rozpoczęła pracę ekspedycja archeologiczna, założycielem której był A.J. Jakubowski⁵⁰. Podjął się on przeprowadzenia badań północnych obszarów Tadżykistanu, natomiast prace badawcze na jego południowym terytorium zostały powierzone współpracownikom A.J. Jakubowskiego, w tym M.M. Djakonowowi⁵¹.

Głębsze poznanie kultury północnej Baktirii umożliwiły prace badawcze przeprowadzone przez M.M. Djakonowa na obszarze grodziska Kała-i Mir, znajdującym się w rejonie szańcowym Tadżykistanu. Odkryto tu kompleks mieszkalny pochodzący z okresu starobaktryjskiego, zbudowany z niewypalanej cegły. W czasie prowadzonych prac archeologicznych odnaleziono groty strzał z VII–V w. p.n.e., znaczną ilość pozostałości naczyń oraz drobne wyroby z żelaza. Według wyników badań przedstawionych przez M.M. Djakonowa mieszkańcy Kała-i Mir zajmowali się zarówno rzemiosłem, jak i rolnictwem. W osadzie rozwinięte było garncarstwo, tkactwo, obróbka żelaza i brązownictwo⁵². Interesujących materiałów dostarczyły także wykopaliska archeologiczne przeprowadzone przez T.I. Zejmala, który w dolinie Wachszu w okolicach miasta Kurgan – Tiöbe prowadził prace badawcze na wzgórzu Bołdaj-Tepe⁵³.

Dzięki urodzajnym glebom, położonym w dolinie rzeki Kafirnigan oraz rozbudowie sieci irygacyjnej, powstało baktryjskie grodzisko Kej-Kobad-szach⁵⁴. Jego teren otoczony był potężnymi murami obronnymi⁵⁵. Archeologowie da-

⁴⁸ Mianem Wielkiej Wojny Ojczyźnianej (lub Wielkiej Wojny Narodowej) określana jest wojna prowadzona przez Związek Radziecki z Niemcami faszystowskimi w latach 1941–1945, tj. od chwili wkroczenia wojsk niemieckich na terytorium ZSRR (22 czerwca 1941 r.) do podpisania przez Niemcy faszystowskie aktu kapitulacji (według czasu moskiewskiego był to dzień 9 maja 1945 r.).

⁴⁹ Tadżycka Socjalistyczna Republika Radziecka została utworzona 5 grudnia 1929 r. po przekształceniu Tadżyckiej Autonomicznej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej (wchodzącej w skład Uzbekkiej SRR) w republikę związkową (utworzoną 14 października 1924 r.).

⁵⁰ A.J. Jakubowski (1886–1953) – historyk-orientalista, archeolog, autor prac traktujących o społeczeństwie i gospodarce Azji Środkowej.

⁵¹ M.M. Djakonow (1907–1954) – historyk, archeolog, autor wielu prac traktujących o historii dawnego Iranu, kulturze dawnego Tadżykistanu i Baktirii oraz wielu innych dzieł, w których podejmował on tematykę historii Azji Środkowej.

⁵² М.М. Дьяконов, *Сложение классового общества в Северной Бактрии*, „Советская археология” 1954, т. XIX, s. 121–140.

⁵³ Т.И. Зеймаль, *Древние и средневековые каналы Вахшской долины*, [w:] *Страны и народы Востока*, red. Д.А. Ольдерогге, Москва 1971, s. 50–52; idem, *Древнеземледельческое поселение Болдайтепе*, Душанбе 1971, s. 80–100.

⁵⁴ Por. М.М. Дьяконов, *У истоков древней культуры Таджикистана*, Душанбе 1956.

⁵⁵ Por. Е.Е. Кузьмина, С.В. Певзнер, *Оборонительные сооружения городища Кейкобадшах*, Москва 1956.

tują jego budowę na III–II w. p.n.e. Dzięki rozszerzeniu sieci irygacyjnej zdobywano nowe urodzajne ziemie pod uprawy. Mieszkańcy Kej-Kobad-szach prowadzili także ożywiony handel, o czym świadczą znalezione w trakcie prowadzonych prac wykopaliskowych monety, należące do monarchów kuszańskich⁵⁶.

Charakterystyczne dla terytorium Tadżykistanu są także znaleziska miedzianych narzędzi⁵⁷. Interesującym znaleziskiem jest miedziana siekiera odnaleziona w okolicach Pendżykentu, datowana na przełom III–II tysiąclecia p.n.e.⁵⁸

Podsumowanie

Na początku I tysiąclecia p.n.e. w Azji Środkowej zaczęły powstawać pierwsze okręgi rolnicze. W Baktirii były to obszary położone nad górnym biegiem Amu-darii, w Margianie – nad Murgabem, w Sogdianie – nad Kaszka-darią i Zerawszanem, zaś w Choreźmie – na obszarach położonych nad dolną Amu-darią i w okolicach przylegających do Kotliny Sarakamyskiej.

W VII–VI p.n.e. w Azji Środkowej pojawiły się pierwsze osiedla typu miejskiego. Były nimi Marakanda (położona w okolicach dzisiejszej Samarkandy), Merw oraz Balchu (w Baktirii). Wiele osiedli typu miejskiego powstało także na obszarze dzisiejszego południowego Tadżykistanu.

Bardzo istotną rolę w baktryjskiej gospodarce odegrał – podobnie jak w rozwoju rolnictwa dzisiejszego Tadżykistanu – rozbudowany system kanałów, umożliwiający uprawę roli na terenach przez nie nawadnianych.

Proces upadku starożytnych miast baktryjskich rozpoczął się około III w. n.e., a zakończył się w połowie i pod koniec IV w. W okresie tym uległa znacznemu zmniejszeniu sieć irygacyjna, dająca życie wielkim oazom baktryjskim. Stopniowo lewy brzeg rzeki Kafirnigan wyludniał się, a życie zaczęło koncentrować się na prawym brzegu tej rzeki.

⁵⁶ Były to monety należące do takich władców, jak Gieraj, Kadfiz I i Wasudiew oraz innych monarchów. Więcej zob. w: М.М. Дьяконов, *Археологические работы в нижнем течении реки Кафирнигана (Кобадиян) (1950–1951)*, „Материалы и исследования по археологии СССР” 1953, № 37, s. 253–293; Е.В. Зеймаль, *Кушанские монеты из собрания Института истории, археологии и этнографии АН Таджикской ССР*, „Известия ООН АН Таджикской ССР” 1960, т. 1 (22), s. 115–128; idem, *Древние монеты Таджикистана*, Душанбе 1983.

⁵⁷ Н.М. Виноградова, *Юго-западный Таджикистан в эпоху поздней бронзы*, Москва 2004

⁵⁸ Б.А. Литвинский, *О топорах эпохи бронзы из Таджикистана*, „Известия Академии наук Таджикской ССР” 1961, № 1 (24), s. 59–66. Por. Е.В. Зеймаль, *Медный топор из кишлака Аракчин, Сталинабад 1958*, s. 19–23.

Bibliografia

- Albaum L.I., Brentjes B., *Strażnicy złota*, Warszawa 1982.
- Foucher A., *Notes sur l'itinéraire du Hiuan-tsang en Afghanistan*, [w:] *Études asiatiques publiées à l'occasion du 25e anniversaire de l'École Française d'Extrême-Orient*, red. G. van Oest, Paris 1926.
- Gafurow B., *Dzieje i kultura ludów Azji Centralnej*, Warszawa 1978.
- Herodot, *Dzieje*, Warszawa 1954.
- Jakubowski A.J., *Starożytny Piandżikent*, [w:] *Śladami dawnych kultur*, Warszawa 1954.
- Авеста, Тегеран 1998.
- Альбаум Л.И., Балалык-тепе. К истории материальной культуры и искусства Правобережного Тохаристана, Ташкент 1960.
- Бартольд В.В., *Таджики. Исторический очерк*, [w:] *Таджики в источниках и трудах исследователей*, red. С. Бобомуллоев, Душанбе 2013.
- Бернштам А.Н., *В горах и долинах Памира и Тянь-Шаня*, [w:] *По следам древних культур. От Волги до Тихого океана*, Москва 1954.
- Бернштам А.Н., *Наскальные изображения Саймалы-Таш*, „Советская этнография” 1952, № 2.
- Бичурин Н.Я. (Иакинф), *Собрание сведений о народах, обитавших в Средней Азии в древние времена*, Москва–Ленинград 1950.
- Бичурин Н.Я. (Иакинф), *Собрание сведений по исторической географии Восточной и Срединной Азии*, Чебоксары 1960.
- Бобомуллоев С., *Таджики в античных и китайских источниках*, [w:] *Таджики в источниках и трудах исследователей*, red. С. Бобомуллоев, Душанбе 2013.
- Большаков О.Г., *История Халифата*, Москва 2010.
- Боровкова Л.А., *Кушанское царство (по древним китайским источникам)*, Москва 2005.
- Брагинский И.С., *Древнеиранская литература*, Москва 1983.
- Виноградова Н.М., *Юго-западный Таджикистан в эпоху поздней бронзы*, Москва 2004.
- Гафуров Б.Г., *История таджикского народа в кратком изложении*, Москва 1955.
- Гафуров Б.Г., *Таджики. Древнейшая, древняя и средневековая история*, Москва 1972.
- Греков Б.Д., Якубовский А.Ю., *Золотая Орда и ее падение*, Москва–Ленинград 1950.
- Дальский А.Н., *Наскальные изображения в бассейне реки Зарафшан*, „Материалы и исследования по археологии СССР” 1950, nr 15.
- Дальский А.Н., *Наскальные изображения Таджикистана*, „ИВГО” 1949, т. 81.
- Денике Б.П., *Термез (Работы экспедиции Музея Восточных культур в 1927 г.)*, „Новый Восток” 1928, № 22.
- Дьяконов М.М., *Древняя Бактрия*, [w:] *По следам древних культур (от Волги до Тихого океана)*, Москва 1954.
- Дьяконов М.М., *Сложение классового общества в Северной Бактрии*, „Советская археология” 1954, т. XIX.
- Дьяконов М.М., *У истоков древней культуры Таджикистана*, Душанбе 1956.
- Дьяконов М.М., *Археологические работы в нижнем течении реки Кафирнигана (Кобадиян) (1950–1951)*, „Материалы и исследования по археологии СССР” 1953, № 37.
- Жуков В.А., Ранов В.А., *Изучение наскальных рисунков Памира. Археологические открытия 1972 г. АН СССР*, Москва 1973.
- Зеймаль Е.В., *Древние монеты Таджикистана*, Душанбе 1983.

- Зеймаль Е.В., *Кушанские монеты из собрания Института истории, археологии и этнографии АН Таджикской ССР*, „Известия ООН АН Таджикской ССР” 1960, т. 1 (22).
- Зеймаль Е.В., *Медный топор из кишлака Аракчин, Сталинабад* 1958.
- Зеймаль Т.И., *Древнеземледельческое поселение Болдайтепе*, Душанбе 1971.
- Зеймаль Т.И., *Древние и средневековые каналы Вахшской долины*, [w:] *Страны и народы Востока*, red. Д.А. Ольдерогге, Москва 1971.
- Квинт Курций Руф, *История Александра Македонского*, Москва 1993.
- Кузьмина Е.Е., Певзнер С.В., *Оборонительные сооружения городища Кейкобадшах*, Москва 1956.
- Литвинский Б.А., *О топорах эпохи бронзы из Таджикистана*, „Известия Академии наук Таджикской ССР” 1961, № 1 (24).
- Литвинский Б.А., Пьянков И.В., *Средняя Азия в ахеменидское время*, [w:] *История Древнего Востока: от ранних государственных образований до древних империй*, red. А.В. Седов, Москва 2004.
- Литвинский Б.А., *Средневековая культура Тохаристана (в свете раскопок в Вахшской долине)*, Москва 1985.
- Литвинский Б.А., *Тепан-Шах. Культура и связи кушанской Бактрии*, Москва 1983.
- Мандельштам А.М., *Несколько замечаний о наскальных изображениях бассейна верховьев Зарафшана*, Душанбе 1956.
- Мандельштам А.М., Певзнер И.Б., *Работы Кафирниганского отряда в 1952–1953 гг.*, „Материалы и исследования по археологии СССР” 1958, № 66.
- Массон В.М., *Кушанские поселения и кушанская археология (некоторые итоги работ Бактрийской экспедиции в 1973–1975 гг.)*, Ленинград 1976.
- Массон В.М., *Проблемы древнего города и археологические памятники Северной Бактрии (перспективы исследования)*, Ленинград 1974.
- Массон М.Е., *Работы термезской археологической комплексной экспедиции /ТАКЭ/ 1937 и 1938 гг.*, [w:] *Термезская археологическая экспедиция*, Ташкент 1945.
- Окладников А.П., *Археология Северной, Центральной и Восточной Азии*, Новосибирск 2003.
- Окладников А.П., *Исследование мустьерской стоянки и погребения неандертальца из грота Тешик-Таш, Южный Узбекистан (Средняя Азия)*, [w:] *Тешик-Таш. Палеолитический человек*, Москва 1949.
- Окладников А.П., *Мустьерская стоянка в гроте Тешик-таш в Узбекистане*, „Краткие сообщения о докладах и полевых исследованиях Института материальной культуры” 1939, т. 2.
- Пигулевская И.В., Якубовский А.Ю., Петрушевский И.П., Строева Л.В., Беленицкий А.М., *История Ирана с древнейших времен до конца XVIII века*, Ленинград 1958.
- Ранов В.А., *Изучение памятников каменного века на Восточном Памире в 1958 г.*, Душанбе 1961.
- Ранов В.А., *Наскальные рисунки у кишлака Лянгар (Западный Памир)*, „Известия Академии наук Таджикской ССР” 1960, № 1.
- Ранов В.А., *Рисунки каменного века в гроте Шахты*, „Советская этнография” 1961, № 6.
- Ртвеладзе Э.В., *Александр Македонский в Бактрии и Согдиане*, Ташкент 2002.
- Ртвеладзе Э.В., *Термез и его значение в истории Средней Азии*, Ташкент 2001.
- Синха Н.К., Банерджи А.Ч., *История Индии*, Москва 1954.

Ставиский Б.Я., *Раскопки квартала жилищ знати в юго-восточной части Пенджикентского городища (объект 5) в 1951–1959 гг.*, „Материалы и исследования по археологии СССР” 1964, № 124.

Страбон, *География*, Москва 1994.

Стратановский Г.А., *Страбон и его „География”*, Москва 1994.

Шофман А.С., *Восточная политика Александра Македонского*, Казань 1976.

Эдельман Д.И., *Иранские и славянские языки: Исторические отношения*, Москва 2002.

Эрмитаж, <https://www.hermitagemuseum.org>.

Якубовский А.Ю., *Древний Пянджикент*, [w:] *По следам древних культур*, Москва 1951.

Якубовский А.Ю., *Феодалное общество Средней Азии и его торговля с Восточной Европой в X–XV веках*, [w:] *Материалы по истории Узбекской, Таджикской и Туркменской ССР. Торговля с Московским государством и международное положение Средней Азии в XVI–XVII вв.*, Ленинград 1933.

Influence of the Ancient Bactria’s Legacy on the Economic and Social Development of Tajikistan

Summary

The article’s main goal is to present the influence of ancient Bactria’s legacy on the economic and social development of Tajikistan. The paper provides information about the ancient Bactria’s history – the country where early urban planning traditions and statehood foundations were formed in Central Asia. Bactria included the central, southern, and eastern parts of Tajikistan. In the 6th Century B.C. Bactria was conquered by the Persian king Cyrus and became part of his Achaemenid empire. From the 4th Century B.C. Bactria became known as Tokharistan. It was the moment when the Tajik nationality began to form.

Keywords: Central Asia, Bactria, Tokharistan, Tajikistan, Bactrians, Tajiks, economic development, social development

Влияние наследия древней Бактрии на экономическое и социальное развитие Таджикистана

Резюме

Основная цель статьи – представить влияние наследия древней Бактрии на экономическое и социальное развитие Таджикистана.

В статье представлены сведения об истории древней Бактрии – страны, где были заложены ранние градостроительные традиции и основы государственности в Средней Азии. Бактрия включала центральную, южную и восточную части современного Таджикистана. В VI в. до н. э. Бактрия была завоевана персидским царем Киром и вошла в его им-

перию Ахеменидов. С IV в. до н. э. Бактрия стала именоваться Тохаристаном. Именно в этот момент начинает формироваться таджикская народность.

Ключевые слова: Средняя Азия, Бактрия, Тохаристан, Таджикистан, бактрийцы, таджики, экономическое развитие, социальное развитие